

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК: 373.3.011.3-051:[005.336.2:159.942]
DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-1-111-122

EMOTIONAL COMPETENCE OF THE TEACHER IN THE CONTEXT
OF THE NEW UKRAINE SCHOOL

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Iryna SUKHOPARA,

PhD in Pedagogic sciences,
Senior Lecturer

<https://orcid.org/0000-00016330-7825>

isuhopara@gmail.com

Borys Grinchenko Kyiv University

✉ 18/2 Shamo Blvd,
Kyiv, 02154

Ірина СУХОПАРА,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Київський університет
імені Бориса Грінченка,

✉ м. Київ, бул. І. Шамо, 18/2,
02154

Original manuscript received: January 27, 2020
Revised manuscript accepted: February 11, 2020

ABSTRACT

The article substantiates the relevance of the chosen topic in the context of the ideas of the New Ukrainian School and analyzes the scientific sources on the interpretation of the term "emotional competence" in the scientific pedagogical and psychological literature. The results of the analysis of different approaches of foreign and domestic researchers to the interpretation of the concepts of "emotional intelligence" and "emotional competence" are presented. It is determined that the problem of emotional competence is closely related to the phenomenon of emotional intelligence. According to the concept of the New Ukrainian School, the educational process is reoriented to the emotional component, the development of students' emotional intelligence, the successful self-realization of the personality, the successful self-realization of the personality, the discovery and expression of their own potential, which requires the teacher to carry out the educational process on an emotional basis, to build relationships with students, empathy, consciously expressing and managing emotions, recognizing, understanding the emotional world of younger students, creating a positive emotional mood and a favorable psychological climate in class. Therefore, there is a problem of developing the emotional competence of elementary school teachers. Understands the understanding of the emotional competence of primary school teachers as a dynamic combination of views, values, knowledge of emotions, ability to express, understand, manage their own emotions and emotional state of students, personal qualities for successful implementation of the educational process on an emotional basis, principles, their parents, colleagues, their own professional implementation. Theoretical approaches to understanding the structure of emotional competence are generalized, the most common views on the components of emotional competence are defined, its structure is given. In the structure of emotional competence of elementary school teachers are defined personal (expression, understanding, management of their emotions) and interpersonal (ability to perceive, understand, influence the emotional state of students) components. The structure of emotional competence of elementary school teachers is correlated with the ideas of the New Ukrainian School.

Key words: *emotions, emotional intelligence, emotional competence, elementary school teacher, New Ukrainian School.*

Вступ. Реформування сучасної української школи передбачає переорієнтацію її на емоційну складову в освітньому процесі, а саме мотивацію, творчість, професіоналізм вчителя, наскрізний ціннісний виховний процес, партнерські стосунки вчителя, учня, їх батьків; орієнтація на освітні потреби школяра, створення комфортного освітнього середовища. Усе це вимагає від вчителя початкової школи вмінь здійснювати освітній процес на емоційній основі, будувати стосунки з учнями на засадах довіри, поваги, емпатії; свідомо виражати та керувати емоціями, розпізнавати, розуміти емоційний світ молодших школярів, створювати позитивний емоційний настрій та сприятливий психологічний клімат у класі. Відтак, емоційна компетентність вчителя набуває вагомості для реалізації успішного освітнього процесу в сучасній початковій школі, розвитку емоційної сфери учнів, самореалізації особистості, відкриття та вияву власного потенціалу. Важливим стає розуміння сутності поняття «емоційна компетентність вчителя початкової школи», її структури в контексті ідей Нової української школи.

Дослідження феномену емоційного інтелекту зарубіжними психологами (Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Дж. Мейер, Д. Карузо, Г. Гарднер, П. Саловей, Дж. Стайн) виявило проблему емоційної компетентності. Першим почав застосовувати термін «емоційна компетентність» американський психолог Д. Гоулман, який розумів його як динамічне особистісне явище, до складу якого входять особистісні властивості та соціальні навички, що стосуються емоцій та їх регулювання. Окремі аспекти проблеми розвитку емоційної компетентності в аспекті розгляду емоційного інтелекту розкривають дослідження вітчизняних вчених (С. Дерев'янку, Н. Коврига, О. Льошенко, В. Моргун, Е. Носенко). У публікаціях зарубіжних дослідників емоційна компетентність розглядається як умова успішності та лідерства в професійній сфері (І. Андрєєва, М. Рейнольдс, О. Яковлева). У психолого-педагогічній науці використовується низка синонімічних термінів: «емоційна розумність» (Е. Носенко), «емоційне самоусвідомлення» (О. Власова), «емоційне мислення» (О. Тихомиров), «емоційна грамотність» (К. Стайнер), «емоційна культура» (В. Сухомлинський, Н. Чепелева, М. Шпак). У роботах науковців розкриваються деякі аспекти взаємозв'язку емоційного інтелекту й емоційної компетентності, однак однозначної думки щодо визначення поняття, змісту, структури, природи походження, діагностики, методик вимірювання, шляхів розвитку емоційної компетентності немає. Недостатньо приділено уваги дослідників проблемі емоційної компетентності вчителів початкової школи. Концепція Нової української школи, яка впроваджується зараз у початковій ланці, вимагає від учителів здатності здійснювати освітній процес на емоційному підґрунті, вмінь розуміти емоційний стан учнів і свідомо керувати власними емоціями. Отже, метою статті є виявлення, аналіз та обґрунтуванні ролі, структури емоційної компетентності вчителя початкової школи в контексті ідей Нової української школи.

Методи та методики дослідження. При написанні статті було використано такі методи, як аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення даних з метою виявлення стану досліджуваної проблеми.

Результати та дискусії. Термін «емоційна компетентність» виник із появою феномену «емоційний інтелект» і набув широкого застосування в працях зарубіжних психологів у 90-х роках ХХ століття. Емоційний інтелект розуміють як важливу інтегральну характеристику особистості, яка реалізується в її здібностях розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст у міжособистісних відносинах, регулювати позитивні емоції для здійснення успішної пізнавальної діяльності та долати негативні, які заважають спілкуванню чи загрожують досягненню індивідуального успіху. Дослідники Дж. Мейер, П. Саловей, Д. Карузо, Г. Гарднер визначають важливість емоційного інтелекту як здатності усвідомлювати смисл емоцій і використовувати ці знання для виявлення причин виникнення проблем та їх вирішення, як головного регулятора життєвої стабільності. Вченими розкрито складники емоційного інтелекту, визначено механізми його зв'язку з розумовими здібностями. Д. Гоулман розглядав емоційний інтелект як здатність людини усвідомлювати власні емоції та емоції інших, застосовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей. Тісно пов'язаний із концепцією емоційного інтелекту термін «емоційна компетентність», трактований американським психологом Д. Гоулманом як її як динамічне особистісне явище, до складу якого входять особистісні властивості та соціальні навички, що стосуються емоцій та їх регулювання (Гоулман, 2005).

Емоційна компетентність розглядається науковцями як специфічний конструкт емоційного реагування, пов'язаний з емоційним інтелектом та спрямований на оволодіння людиною певним ставленням до власних й чужих переживань з метою самовдосконалення (Льошенко, 2012); сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють приймати адекватні рішення та діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації (Андрєєва, 2003); здатність розуміти свої почуття, емоційний стан інших, правильно оцінювати їх, а також контролювати власні емоції й конструктивно їх виражати для керування власною поведінкою (Рейнольдс, 2003: 12) Аналіз наукових джерел засвідчив, що немає однозначної думки щодо визначення цього поняття, змісту та структури, проте дослідники О. Власова, С. Дерев'янка, Н. Коврига, Е. Носенко розглядають емоційну компетентність як можливість успішного вирішення головних життєвих завдань особистості, розкриття особистісного потенціалу, підтримування доброзичливих стосунків, як ключ до успіху в усіх сферах життя. Слід зазначити, що визначення емоційного інтелекту і емоційної компетентності у науковців дуже схожі. На нашу думку, це пояснюється тим, що емоційний інтелект визначають як сукупність знань, вмінь, здібностей визначати, розуміти, керувати емоціями власними та інших людей, а компетентність розглядається теж як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших

особистих якостей, що визначає здатність успішно соціалізуватися, проводити навчальну, професійну діяльність.

Англійський психолог Джон Равен визначає категорію компетентності як здатність людини, яка необхідна для виконання конкретної дії в певній галузі діяльності, яка поєднує в собі знання, навички, способи мислення і готовність нести відповідальність за свої вчинки (Равен Джон, 2002). Як бачило, феномен «емоційний інтелект» за своєю сутністю, функціями можна визначити як компетентність, здатність застосовувати набуті знання, вміння про емоції в практичній діяльності, спілкуванні, взаємодії з іншими для вирішення проблем. Емоційну компетентність учителя початкової школи розуміємо як динамічну комбінацію поглядів, цінностей, знань про емоції; вміння виражати, розуміти, керувати власними емоціями та емоційним станом учнів; особисті якості, що формують здатність успішно організувати освітній процес на емоційній основі, засадах емпатії, поваги, співпраці з школярами, їх батьками, колегами, реалізовувати себе в професійній діяльності.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що серед дослідників емоційної компетентності немає однозначної думки щодо її змісту, структури. Дослідниця Керолін Саарні розглядає емоційну компетентність як сукупність восьми здібностей чи вмінь: усвідомлення власних емоційних станів; здатність розрізнити емоції інших; здатність використовувати словник емоцій та форми їх вираження, характерні для певної культури; здібність симпатичного та емпатичного включення в переживання інших людей; здатність розуміти, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому прояву як у самого індивіда, так і в інших людей; здатність справлятися зі своїми негативними переживаннями; усвідомлення того, що структура та характер взаємовідносин у певній мірі визначається тим, як емоції виражаються у взаємовідносинах; здатність бути емоційно адекватним, тобто приймати власні емоції (Саарні, 1990).

Дещо іншими є погляди Ф. Іскандерової (Іскандерова, 2006), яка включає до складу емоційної компетентності такі вміння: усвідомлювати й оцінювати себе (свої сильні і слабкі сторони, свої почуття і поведінку, причини їх виникнення і наслідки, до яких вони призводять), складати план особистого розвитку; управляти собою (своїми установками, поведінкою, приймати рішення, бути, де потрібно, наполегливим, гнучким, справлятися із стресовими і конфліктними ситуаціями, управляти своїми емоціями так, щоб вони працювали на вас, а не проти вас); мотивувати себе (визначати чіткі напрями руху, досягати результатів, мати позитивний настрій, робити своє життя і роботу цікавими); розуміти людей, їх емоції, почуття, чому вони поведуться так чи інакше, бути терпимим; будувати взаємини довіри, поваги; домовлятися, бути хорошим учасником команди.

Та все ж нам близький погляд американського психолога Д. Гоулмана, який вважає, що емоційна компетентність включає дві складові: особистісна компетентність, куди входять розуміння себе, саморегуляція та мотивація, і соціальна компетентність, яка охоплює емпатію та соціальні навички (Гоулман, 2005). Подібні погляди містить праця Г. Гарднера «Множинність виявлення інтелекту», де в у структурі

емоційного інтелекту дослідник розглядав внутрішньо особистісний (спрямований на власні емоції) та міжособистісний (спрямований на емоції інших людей) аспекти (Гарднер, 1993).

Виходячи з вищесказаного, можна виділити два компоненти в структурі емоційної компетентності: особистісний і міжособистісний. Перший є ключем до самопізнання, розуміння, вираження, ідентифікації, стимулювання власних емоцій і почуттів з метою управління своєю поведінкою і характеризується такими складовими, як самосвідомість, рефлексія, самооцінка, самоконтроль, мотивація досягнень. Другий компонент – це здатність розуміти емоційний стан інших людей, усвідомлювати мотиви їхньої поведінки, діяльності, ефективно з ними спілкуватися, взаємодіяти, вирішувати проблеми і включає толерантність, емпатію, комунікабельність, конгруентність, діалогічність. Структура емоційної компетентності представлена на схемі 1.

Схема 1

Особистісна			Міжособистісна		
Вираження власних емоцій	Розуміння власних емоцій	Керування власними емоціями	Сприйняття емоцій оточуючих	Розуміння емоцій інших (емпатія)	Вплив на емоції інших

Зазначена структура емоційної компетентності цілком виправдана для вчителя початкової школи. Схарактеризуємо представлені компоненти емоційної компетентності вчителя початкової школи в контексті вимог Нової української школи.

Особистісна компетентність. Вираження власних емоцій: здатність адекватно виявляти свій емоційний стан за допомогою міміки обличчя, жестів, інтонаційності мовлення, сили і висоти голосу.

Оволодіння вчителем початкової школи широким спектром невербальних інструментів (жести, міміка, пантоміміка, погляд) допоможе яскраво виразити власний емоційний стан, почуття, що вплинуть на емоційність викладу навчального матеріалу. Вдале оперування логічним наголосом, смисловою паузою, емоційним забарвленням голосу, виразністю мовлення сприяє кращому розумінню матеріалу, що вивчається. Сприйняття молодшими школярами інформації залежить від умінь вчителя захоплено, емоційно пояснити новий матеріал, прочитати художній твір, передаючи всю гаму описаних почуттів, оскільки віковою особливістю молодшого шкільного віку є емоційна вразливість, чуйність до всього яскравого, незвичайного, барвистого.

Педагогу важливо оволодіти вмінням надавати своїм переживанням педагогічної спрямованості, посилювати або послаблювати емоційні переживання відповідно до навчальних завдань, підкреслювати особистісне ставлення до матеріалу, що вивчається.

Молодші школярі ще лише оволодівають усім спектром емоцій, їм важко називати, описувати емоційні переживання словами (окрім емоцій страху і радості) через недостатньо розвинуте мовлення, незначний словниковий запас. У цьому віці збагачення інтонацій голосу, відтінків

міміки, жестів ще тільки відбувається. Саме тому вчитель початкової школи власним прикладом демонструє, подає зразок, показує різні відтінки вираження емоцій учням, відтак розширюється їх світ почуттів, уміння виражати власні емоції.

Відкритість, щире вираження власних почуттів і переконань, оптимізм сприяють встановлення контакту, доброзичливих, партнерських взаємин вчителя і учнів, їх батьків, колег, що є одним із принципів Нової української школи. Важливою є також оптимістичність, оскільки такий вчитель позитивно сприймає учнів, очікує від них кращих проявів, вірить у здібності, можливості кожного, розкриває унікальність і неповторність, поважає індивідуальність.

Розуміння власних емоцій: розпізнавання, усвідомлення власних почуттів, причин їх виникнення та наслідків, до яких вони призводять; адекватна самооцінка, знання власних чеснот, здібностей, переваг, ресурсів, інтуїції, сил та їх меж; упевненість у собі; мотивація.

Від усвідомлення свого емоційного стану залежить спроможність людини впоратися з почуттями, долати стресові ситуації, швидше відновлювати емоційний баланс. Високий рівень емоційної самосвідомості дозволяє вчителю прислухатися до власних внутрішніх відчуттів і усвідомлювати вплив почуттів на власний психологічний стан і стан школярів. Учителі, впевнені у своїх цінностях, здатні інтуїтивно обирати кращий спосіб поведінки в складних ситуаціях, справедливий й відвертий, спроможні відкрито говорити про свої почуття.

Для пізнання власних емоцій важлива реалістична самооцінка. Педагоги з адекватною самооцінкою знають свої сильні сторони й усвідомлюють межі своїх можливостей, ставляться до себе з гумором, готові оволодівати новими вміннями, навичками, технологіями навчання, дослухаються до конструктивної критики, можуть попросити про допомогу, не приховують власних труднощів. Упевнені в собі вчителі беруться за вирішення складних завдань, не втрачаючи відчуття реальності, власної гідності, які вирізняють їх з-поміж інших. Упевненість у собі надає впевненості в діях, переконаннях і професійних якостях.

Керування власними емоціями: уміння управляти власними внутрішніми станами, імпульсами, ресурсами; визначати джерело і причину виникнення емоцій, рівень корисності; змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші.

Керування власними емоціями дозволяє навчитися визнавати цілий спектр почуттів і перетворювати їх, контролювати емоції, ефективно і швидко долати небажані емоційні стани, протистояти емоціогенним впливам, що виявляється у вигляді зусиль заспокоїтися, позбавитись тривожного стану, який виникає, суму або роздратованості. Можливість регулювати власні переживання дозволяє використовувати емоції для досягнення наміченої мети, мотивувати себе, запобігати і попереджувати синдром «емоційного вигорання».

Важливою здатністю вчителя підкорити власні емоції є опанування мистецтвом позитивного ставлення до учнів, їх батьків, колег, адміністрації в ході взаємодії.

Регулювання власних емоцій учителем початкової школи впливає на створення емоційного мікроклімату в класі, оскільки молодшим школярам передається емоційний стан педагога, що викликає в них відповідні переживання. Молодші школярі вразливі до емоцій, які їм передаються і впливають не лише на емоційний стан, а й самопочуття, психічне здоров'я. Вчитель має керувати власними почуттями, зберігати спокій, розсудливість навіть в умовах сильного стресу, проблемної ситуації.

Одним із ключових компонентів Нової української школи є організація сучасного освітнього середовища, що передбачає, в першу чергу, створення сприятливого емоційного, комфортного клімату для кожної дитини. Позитивна емоційна атмосфера впливає на життєрадісний психічний стан школяра, вияв емоцій; бажання відкрито висловлювати власні почуття, творити, виявляти здібності, розкривати таланти, досягати успіху, що важливо для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Емоційно-позитивну атмосферу в класі можна створити за умови толерантного, доброзичливого ставлення до школярів, урахування їх індивідуальних особливостей, емоційних станів, підтримки, допомоги, вмотивованості оцінних суджень, що залежить від уміння вчителя керувати власним емоційним станом.

Важливу для вчителя є також спроможність мотивувати себе до діяльності, спрямувати власні емоції на користь досягнення мети діяльності, на нові досягнення, креативність, оскільки однією з вимог Нової української школи є умотивований вчитель, який розвивається професійно, має свободу творчості. Компонентом спроможності мотивувати себе на досягнення мети є самоконтроль. Він реалізується у вигляді вміння відкладати отримання миттєвого задоволення заради досягнення більш значущої віддаленої мети, що є передумовою подальшої успішної діяльності. Такі педагоги можуть контролювати свої руйнівні емоції та імпульси і навіть використовувати їх з користю.

Міжособистісна компетентність. Сприйняття емоцій – це здатність адекватно сприймати емоції інших людей, за допомогою вербальних і невербальних засобів розпізнавати їх емоційний стан.

Оволодіння вчителем початкової школи вмінням трактувати вербальні й невербальні інструменти виразності допоможе визначати емоційний стан школярів, що важливо для розуміння їх внутрішнього світу. У молодшому шкільному віці відбувається розвиток власної емоційної виразності, збагачуються інтонації голосу, відтінки міміки, жестів. Молодшим школярам властивий загальний фон життєрадісності, бадьорості, веселості, безтурботності, висока емоційна нестійкість, часта зміна емоційних настроїв, схильність до короткочасних й інтенсивних емоційних реакцій, які вчитель має мудро сприймати, підтримувати позитивні та попереджати, уникати негативних. Потрібно враховувати, що бурхливу емоційну реакцію викликають гра, особисті досягнення, оцінка успіхів учителем, ровесниками. Досить широко й відверто учні виражають такі власні переживання, як радість, смуток, страх, задоволення або незадоволення, але внутрішній емоційний стан молодших школярів не обов'язково відповідає зовнішньому прояву, не завжди емоційний стан

учасників освітнього процесу збігається.

Розуміння емоцій інших (емпатія) – це усвідомлення емоцій інших, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; сприйнятливість до почуттів та поглядів, активний інтерес до їх турбот, потреб у розвитку й підтримка здібностей; забезпечення сприятливих можливостей для кожного.

Уміти визначати і зрозуміти емоції, які переживає учень, сприяє аналізу його емоційної сфери, пошуку способів впливу на цінності, поведінку, побудову індивідуальної траєкторії розвитку. Здатність зрозуміти внутрішній стан молодших школярів, їх емоційний стан допоможе вчителю позитивно ставитися до кожного, приймати їх таким, які вони є; поважати несхожість, підтримувати почуття власної гідності, співпереживати.

Розуміння емоційного стану школяра допомагає вчителю встановити емоційний контакт, налагодити емоційне спілкування, що означає досягти спільності емоційних позицій та емоційних переживань щодо завдань, змісту навчального матеріалу, результатів конкретного уроку. Емоційне спілкування викликає емоції довіри, симпатії, задоволення; впливає на їх вияв; забезпечує потреби школярів в отриманні корисної, цікавої, вражаючої, мотивуючої інформації; стимулює, надає впевненості, сприяє висловленню власних поглядів. Варто зазначити, що емоційний компонент спілкування для молодших школярів не менш важливий, ніж змістовий.

Педагогічна емпатія передбачає розуміння вчителем психічного стану, емоцій, почуттів, переживань учнів і пов'язана з співчутливістю. У стосунках педагога зі школярами виявляється емоційна й особистісна відкритість, налаштованість на індивідуальний стан, довіра. Учителю початкової школи важливо вміти дослухатися до переживань школярів, зрозуміти їх приховані почуття; відчувати себе на місці дитини, відчувати її біль, радість, міркування, бути тактовним, делікатним, ввічливим, турботливим. Такі вчителі намагаються створити сприятливий психологічний клімат у класі, моделювати освітній процес з урахуванням емоційної складової молодших школярів.

Вплив на емоції інших людей – це вміння викликати бажані реакції в інших; володіння ефективними тактиками переконання; відкрите сприйняття та переконливий зворотній зв'язок; обговорення та розв'язання суперечностей; надихання та цілеспрямована дія на емоції інших людей; ініціювання чи управління змінами; спільна робота заради мети, забезпечення групової взаємодії для її досягнення.

Здатність впливати на інших реалізується в умінні добирати доцільний тон у спілкуванні з конкретним співрозмовником, будувати стосунки довіри, поваги, залучити зацікавлених осіб для досягнення мети, спонукати до позитивних змін, домовлятися, домогтися підтримки власної ініціативи, вирішити конфлікт на свою користь.

Учитель початкової школи є авторитетним дорослим для учнів, тому вони легко піддаються його емоційному впливу. Молодші школярі знаходяться ще у великій емоційній залежності від педагога, орієнтуються на

те, щоб відповідати його очікуванням і бути визнаним. Прояв емоцій базується на тому, що кожна людина певною мірою настроюється на емоції й почуття тих, з ким спілкується, причому найчастіше підсвідомо («емоційне зараження»), що особливо яскраво виражається в молодшому шкільному віці. Саме тому вчитель може впливати на емоційний стан учнів для досягнення освітніх завдань, засвоєння навчального матеріалу, емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу.

Учитель початкової школи може впливати на емоційний стан учнів для створення позитивного життєрадісного, бадьорого настрою; партнерських, дружніх, толерантних стосунків під час роботи в командах, групах, парах; для впевненості в собі, створюючи ситуації успіху; для формування ставлень, розповідаючи або переказуючи історії морального, естетичного змісту.

Для опанування молодшими школярами ключовими компетентностями важливо використовувати особистісно-значущий, не відомий раніше матеріал із яскравими, вражаючими фактами, подіями, прикладами, що відповідають потребам та інтересам учнів, викликають їх емоції та почуття. Таким чином, учитель зможе впливати на ставлення молодших школярів до навколишнього світу, до себе, інших; стимулювати пізнавальний інтерес, мотивувати до успіху. Варто пам'ятати, що навчальний матеріал, який викликає емоційний відгук, інтелектуальні почуття, створює яскравий образ запам'ятовується краще і міцніше, впливає на розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. Саме це є одним із завдань Нової української школи. На виникнення емоцій у молодших школярів впливає також незвичність, новизна, оригінальність подачі навчального матеріалу, самостійне отримання знань і вмінь. У ході засвоєння навчального матеріалу вчителю важливо разом із учнями захоплюватися тим, що вони пізнають; щиро дивуватися, коли відкривають для себе щось нове і раніше їм невідоме; виявляти радість від спільної творчої праці, а при потребі – висловлювати незадоволення

Учитель початкової школи здійснює також вплив на поведінку учнів. Наслідкування як провідна риса молодшого шкільного віку дає можливість учителю демонструвати зразок поведінки, ставлення до себе, дорослих, ровесників. Помічено, що учні, які виховуються в умовах гуманістичного, демократичного стилю взаємодії, який ґрунтується на повазі, довірі до особистості кожного, відчують емоційне задоволення, радість. І навпаки, стан напруження, пригнічення, тривожності спостерігається в школярів, якщо вчителю властивий авторитарний стиль спілкування. Він своїм авторитарним стилем спілкування провокує певний тип поведінки учня, впливає на емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу, до людей, однокласників. За допомогою розумно відібраних художніх творів, які викликають емоції, створюють настрій, відгук на події, викликають почуття молодших школярів, зокрема бажання робити гарні вчинки, змінювати поведінку на краще, поповнювати власний життєвий досвід, вчитель розширює знання учнів про важливі загальнолюдські цінностей, вчить співчувати, співпереживати, розуміти іншого, робити власні висновки, поміркувати про себе, усвідомити свої

переваги і недоліки, потреби і бажання.

Роль вчителя в Новій українській школі визначається як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Відповідно завданням педагога буде підтримувати, надихати, спрямовувати, мотивувати, допомагати досягати мети, відкривати перспективи, зацікавлювати, викликати бажання, інтерес молодших школярів.

Висновки. Концепція Нової української школи, яка впроваджується зараз у початковій ланці освіти, потребує емоційно компетентного вчителя, яка є динамічною комбінацією поглядів, цінностей, знань про емоції, вміння вираження, розуміння, керування власними емоціями та емоційним станом учнів, особистих якостей для успішного здійснення освітнього процесу на емоційній основі, засадах емпатії, поваги, співпраці з школярами, їх батьками, колегами, власної реалізації в професійній сфері. У структурі емоційної компетентності вчителя початкової школи визначено особистісний (вираження, розуміння, керування власними емоціями) і міжособистісний (здатність сприймати, розуміти, впливати на емоційний стан учнів) компоненти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в подальшому емпіричному дослідженні типів і рівнів сформованості емоційної компетентності вчителів початкової школи.

Література

1. Андреева, И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов / И.Н. Андреева // Психология образования сегодня: Теория и практика : материалы Междунар. науч.-практич. конференции – Мн., 2003. – С. 166-168.
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку / О.І. Власова. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2005. – 308 с.
3. Гулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гулман. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 65 с.
4. Дерев'яно С.П. Актуалізація емоційного інтелекту в емоціогенних умовах / С.П. Дерев'яно // Соціальна психологія. – 2008. – № 1. – С. 96 – 104.
5. Искандерова Ф.В. Эмоциональный интеллект как основа межличностного взаимодействия / Ф.В. Искандерова // Вестник КАСУ. – Выпуск: Образовательные технологии. – № 1. – 2006. – С. 130 – 134.
6. Карузо Д. Эмоциональный интеллект руководителя. Как развивать и применять / Дэвид Карузо, Питер Сэловей. – Питер : КТК, 2016. – 320 с.
7. Концепція Нової української школи. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compres sed. pdf>
8. Льошенко О.А. Проблеми розвитку емоційної компетентності / О. А. Льошенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. К. : Логос, 2012. – Вип. 14. – 2012. – С. 119 – 126.
9. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості / В.Ф. Моргун // Постметодика. – 2010. – № 6. – С. 2 – 14.
10. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига. – К. : Вища школа, 2003. – 126 с.
11. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – Москва : Когито-Центр, 2002. – 396 с.
12. Рейнольдс М. Коучинг: эмоциональная компетентность / пер. с англ. Центра поддержки корпоративного управления и бизнеса. – М., 2003. – 112 с.
13. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський – Київ : Радянська школа, 1988. – 310 с.

14. Стайн Д. Язык интеллекта / Д. Стайн. – М.: ЭКСМО, 2006. – 352 с.
15. Тихомиров О.К. Эмоции в структуре мыслительной деятельности / О.К. Тихомиров // Психология мышления. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – С.87–106.
16. Чепелева Н.В. Психологічна культура майбутнього вчителя / Н.В. Чепелева. – К.: Знання, 1989. – 32 с.
17. Шпак М. Емоційна культура вчителя як чинник гуманізації педагогічної освіти / Марія Шпак // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 5. – С. 49 – 52.
18. Яковлева Е.Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития / Е.Л. Яковлева // Вопросы психологии, 1997. – № 4. – С. 20 – 27.
19. Bar-On R. Emotional Intelligence in Men and Women: Emotional Quotient Inventory: Technical Manual / R. Bar-On. – Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
20. Gardner H. Multiple intelligences: the theory in practice / H. Gardner. – New York: Basic Books, 1993. – 304 p.
21. Goleman D. Emotional intelligence / D. Goleman. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.
22. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of emotional intelligence / J.D. Mayer, P. Salovey // Intelligence. – 1993. – V.17. – № 4. – P. 433 – 442.
23. Saarni C. Emotional competence: How emotions and relationships become integrated. In: R. A. Thompson (ed.), Nebraska Symposium on Motivation. 1990. Vol. 36. Socioemotional development – P. 115–182.
24. Salovey P. J.D. Mayer. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. Vol. 9. – P. 185-211.

References

1. Andreeva, I.N. (2003) *Razvitie jemocional'noj kompetentnosti pedagogov. Psihologija obrazovanija segodnja: Teorija i praktika: materialy Mezhdunar. nauch.-praktich. konferencii*, 166-168 [inRussian].
2. Vlasova O.I. (2005) *Psykhologhija social'nykh zdbnostej: struktura, dynamika, chynnyky rozvytku*. K.: VPC "Kyjivskij universytet" [inUkrainian].
3. Goulman D. (2005) *Jemocional'noe liderstvo: Iskusstvo upravlenija ljud'mi na osnove jemocional'nogo intellekta*. Moskva: Al'pina Biznes Buks [inRussian].
4. Derev'janko S.P. (2008) Aktualizacija emocijnogho intelektu v emocioghennykh umovakh. *Social'na psykhologhija*, 1, P. 96 – 104 [inUkrainian].
5. Iskanderova F.V. (2006) Jemocional'nyj intellekt kak osnova mezhlichnostnogo vzaimodejstvija. *Vestnik KASU, Vypusk: Obrazovatel'nye tehnologii*, 1, P. 130 – 134. [inRussian].
6. Karuzo D. (2016) *Jemocional'nyj intellekt rukovoditelja. Kak razvivat' i primenjat'*. Piter: KTK.
7. Konceptcija Novoji ukrajinskoji shkoly. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Ljoshenko O.A. (2012) Problemy rozvytku emocijnoji kompetentnosti. *Aktualjni problemy sociologhiji, psykhologhiji, pedagoghiky: Zbirnyk naukovykh pracj*. K.: Loghos, 14, P. 119 – 126. [inUkrainian].
9. Morghun V.F. (2010) Emocijnij intellekt u baghatovymirnij strukturi osobystosti. *Postmetodyka*, 6, 2 – 14 [inUkrainian].
10. Nosenko E.L., Kovrygha. N.V. (2003) *Emocijnij intellekt: konceptualizacija fenomenu, osnovni funkciji*. K.: Vyshha shkola [inUkrainian].
11. Raven Dzhon. (2002) *Kompetentnos' v sovremennom obshhestve: vyjavlenie, razvitie i realizacija*. Moskva: Kogito-Centr, 2002. [inRussian].
12. Rejnol'ds M. (2003) *Kouching: jemocional'naja kompetentnos'*. M., 2003 [inRussian].
13. Sukhomlyns'kyj V. O. (1988) *Sto porad uchytelevi*. Kyjiv: Radsjanska shkola [inUkrainian].

14. Stajn D. (2006) *Jazyk intelekta*. M.: JeKSMO.
15. Tihomirov O.K. (1984) *Jemocii v strukture myslitel'noj dejatel'nosti*. M.: Izd-vo MGU, P. 87–106. [in Russian].
16. Chepeljeva N.V. (1989) *Psykhologhichna kuljtura majbutnjogho vchytelja*. K. : Znanja [in Ukrainian].
17. Shpak M. (2009) Emocijna kuljtura vchytelja jak chynnyk ghumanizaciji pedagoghichnoji osvity . *Naukovi zapysky. Serija : Pedagoghika*, 5, P. 49 – 52 [in Ukrainian].
18. Jakovleva E.L. (1997) Jemocional'nye mehanizmy lichnostnogo i tvorcheskogo razvitija. *Voprosy psihologii*, 4, 20 – 27.
19. Bar-On R. (1997) *Emotional Intelligence in Men and Women: Emotional Quotient Inventory: Technical Manual*. Toronto : Multi-Health Systems.
20. Gardner H. (1993) *Multiple intelligences: the theory in practice*. New York : Basic Books.
21. Goleman D. (1995) *Emotional intelligence*. New York : Bantam Books.
22. Mayer J.D., Salovey P. (1993) The Intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, V.17, 4, P. 433 – 442.
23. Saarni C. (1990) Emotional competence: How emotions and relationships become integrated. In : R. A. Thompson (ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Vol. 36. *Socioemotional development*, P. 115–182.
24. Salovey P. J.D. Mayer. (1990) Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, P. 185-211.

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано актуальність обраної теми в контексті ідей Нової української школи та проаналізовано наукові джерела щодо трактування терміну "емоційна компетентність" у науковій педагогічній і психологічній літературі. Висвітлено результати аналізу різних підходів зарубіжних і вітчизняних дослідників до тлумачення понять "емоційний інтелект" і "емоційна компетентність". Визначено, що проблема емоційної компетентності тісно пов'язана з феноменом емоційного інтелекту. Відповідно до концепції Нової української школи відбувається переорієнтація освітнього процесу на емоційну складову, розвиток емоційного інтелекту учнів, успішну самореалізацію особистості, відкриття та вияв власного потенціалу, що вимагає від педагога вмінь здійснювати освітній процес на емоційній основі, будувати стосунки з учнями на засадах довіри, поваги, емпатії, свідомо виражати та керувати емоціями, розпізнавати, розуміти емоційний світ молодших школярів, створювати позитивний емоційний настрій та сприятливий психологічний клімат у класі. Відтак існує проблема розвитку емоційної компетентності вчителя початкової школи. Обґрунтовано розуміння емоційної компетентності вчителя початкової школи як динамічного комбінації поглядів, цінностей, знань про емоції, вміння вираження, розуміння, керування власними емоціями та емоційним станом учнів, особистих якостей для успішного здійснення освітнього процесу на емоційній основі, засадах емпатії, поваги, співпраці з школярами, їх батьками, колегами, власної реалізації в професійній сфері. Узагальнено теоретичні підходи до розуміння структури емоційної компетентності, визначено найбільш поширені погляди на складові емоційної компетентності, подано її структуру. У структурі емоційної компетентності вчителя початкової школи визначено особистісний (вираження, розуміння, керування власними емоціями) і міжособистісний (здатність сприймати, розуміти, впливати на емоційний стан учнів) компоненти. Співвіднесено структуру емоційної компетентності вчителя початкових класів з ідеями Нової української школи.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, емоційна компетентність, вчитель початкової школи, Нова українська школа.